

JAN KLIMENT

HUMANISTICKÝ CHARAKTER FILMŮ X. MFF V KARLOVÝCH VARECH

Náš karlovarský festival je jediný v celém světě festival s výrazně humanistickým. Humanismus, poměr k člověku, si postavil do hesla, které určuje náplň i celý ráz všech jeho dosavadních desíti ročníků. Je to naše tradice, že na náš festival nepouštíme a nepustíme film, který by urážel člověka, který by šel proti lidskosti, i kdyby se sebevíce a sebelépe skrýval do hávu „uměleckosti“, „avantgardnosti“ a jak se takové hávy nazývají. Proto sledovat myšlenku humanismu v jednotlivých filmech kteréhokoliv ročníku není nijak těžké. Také letos se tato výsostná idea lásky k člověku projevila skorem ve všech filmech festivalu. Uvidíme hned, že někde víc, někde méně silně, ale nikde nemůžeme mluvit o filmu, který by přímo odporoval heslu festivalu. To ovšem znamená, že všechny filmy tomuto heslu vyhovují a podle mého názoru v této otázce zůstává možnost pro přijímací festivalovou komisi příštího ročníku, trvat důsledněji na dodržování hesla a myšlenky festivalu. Ale to nic nemění na skutečnosti, povznášející a hrdé, že náš československý mezinárodní karlovarský festival je jediný na světě (při letošním nadprodukcí festivalů je to tím závažnějším), který se nezakrytě hlásí k myšlence humanismu a který ji *dodržuje*.

Co přinesla letošní soutěž spolu s myšlenkou humanismu, je bojovnost. Odměněné filmy měly namnoze ostře protifašistický charakter. Jsem velmi vděčen porotě, že neponechala bez povšimnutí tuto bojovnou stránku humanistické ideje, že vyzdvihla tak jasné filmy jako francouzský dokument „Noc a mlha“, jako film NDR „Lissy“, jako maďarského „Pana profesora Hannibala.“ Jsem vděčen mezinárodní porotě X. MFF, že dokázala tak jednoznačně a jasně vidět, že protifašistická bojovná linie je neodmyslitelná od linie humanistické.

Na letošním festivalu byly jistě i filmy, které s myšlenkou festivalu neměly celkem nic společného. Zůstane mi asi dlouho tajemstvím, co sledovala na příklad produkce USA, když obesílala náš ideový festival filmem „Svět tance.“ Jde tu o snímek jistě zajímavý, dokonce i dobře natočený. Jistě také ani v nejmenším neuráží člověka, tedy neprotiví se nijak heslu festivalu. Ale čím přispívá k obohacení myšlenky humanismu, to se mi zatím nepodařilo zjistit. Podobně by bylo možno hovořit o španělském podprůměrném filmu „Hrdost“, ale k tomu se ještě vrátím.

Humanistická myšlenka ovládala nejlepší filmy festivalu. Tak na příklad sovětský barevný film „Výška“, naší kritikou jaksi nedoceněný a pozapomenutý, protože promítaný hned první den festivalu a možná ještě i z jiných důvodů, které neznám, je přímo nabit poměrem k člověku. Navíc k člověku nejdnešnějšímu a ještě navíc dokonce k mládeži. Zásadovost tohoto filmu nám bude vzorem, nebo by měla být. Přitom se tu ukázalo jasně, jak realismus a humanismus jen získává, je-li stejně jako v životě okořeněn humorem, nebo nijak nebrání tomu, aby film řešil závažné problémy. Mezinárodní porota správně rozhodla, když tento vynikající film zařadila mezi nejvýše oceněná díla. Jestliže se v Karlových Varech vedly mezi novináři tak žhavé diskuse o poměru k člověku, o humanismu ve filmu atd. atd., pak je jen třeba litovat, že se o tomto významném a dobrém sovětském filmu diskutovalo poměrně málo.

Podobně je možno přejít k dalšímu dílu, k filmu NDR „Lissy“. Mnozí kritikové se dali oklamat na pohled všedními výrazovými prostředky, kterých autoři filmu použili. V mase festivalového přívalu filmů jako by někomu unikl tento převýznamný film proto, že jeho autoři nezvolili efektní způsob ztvárnění. Jenomže efekt „Lissy“ je jinde než v získávání divákovy pozornosti laciným a formálním způsobem. (I když tím nechci říci, že by někde nemělo nebo nemohlo být zpracování nápaditější.) Váha tohoto filmu spočívá právě v jeho jednoznačné ideovosti. „Lissy“ nevysvětluje vznik fašismu, ani se o to nepokouší. To už dělaly jiné filmy, knihy, vědecká díla. Další budou nepochybně ještě následovat. Autoři filmu „Lissy“ se zamysleli (díků předloze F. C. Weisskopfa) nad otázkou, jak se mohlo stát, že i lidé celkem slušní a dobří podlehlí nacismu, jak se mohlo stát, že nacismus získal tak širokou masovou základnu. A film tohle říká, na tuto otázku odpovídá. Nesmlouvavě a tvrdě, ale při tom i chápavě. Neomlouvá ty, kdo přešli k nacismu, ale snaží se pochopit, jak k tomu vůbec mohlo dojít. Tím bojuje dnes, kdy nebezpečí fašismu zdaleka není ještě zažehnáno, právě za všechny ony malé lidi, kteří by mohli znovu zapomenat na lekci dějin. Německý film „Lissy“ je vyhraněně třídním pohledem na tolik závažnou otázku. V odhalení maloměstáka, jeho způsobu myšlení a jeho omezenosti obzoru, v tom je bojovnost tohoto nejvyššího záslužného díla, jehož vý-

Na protější straně: *Virna Lisióvá a A. Cifariello v italském filmu „Žena, o které se mluví“, jehož režiséru Francescovi Masellimu byla udělena na karlovarském festivalu Cena mladých tvůrců*

znam a důležitost také pochopila — zdá se — mezinárodní porota lépe, než naše běžná novinářská kritika.

Mluvit o humanismu čínského filmu „Novoroční oběť“ bylo by nosit dříví do lesa. Z humanistické myšlenky vznikl a proto ji také na každém metru otáčí. Autor literární předlohy, nejvýznamnější čínský spisovatel nové doby Lu Sun, bývá nazýván čínským Gorkým. Podle jeho povídky vznikl také gorkovský film. A možno ještě dále rozebírat myšlenky humanismu tam, kde řekneme „gorkovský“? Vždyť tím už říkáme přece totéž.

Mimo soutěž promítaný francouzský film „Ten, který musí zemřít“, odměněný nejvyšší po zásluze Cenou československé filmové kritiky, zapadal vlastně celým svým zaměřením i výrazem do kategorie nejvyšší humanistických děl. Opravdu škoda, že toto významné a zcela výjimečné dílo, jedno z nejlepších ve světové kinematografii poslední doby, nemohlo právě v Karlových Varech slavit svůj triumf v soutěži. Jestliže je porota v Cannes ponechala úplně bez povšimnutí, porota v Karlových Varech by mu byla určitě přisoudila vysokou poctu. I když však jen mimo soutěž, obohatil tento film režiséra Dassina o mnoho ideových přínos letošního jubilejního festivalu.

Francouzský dokument „Noč a mlha“ se také teprve u nás dočkal ocenění, které mu

plným právem náleží. Při jeho promítání bylo v kině ticho, že jsem takové hned tak při promítání neslyšel. Ale nebylo to ticho hrůzy, ticho úleku a tím méně strachu. Bylo to napjaté ticho bojovné mobilisace všech lidských srdcí a mozků. Tento střízlivý a přitom nejvyšší poetický, hrůzný a přece tak hluboce humanistický film onedávné minulosti nacismu vyjádřil nejvyšší svrchovaně bojovnost humanistické myšlenky naší mezinárodní soutěže. Díky tisícové díky mezinárodní porotě, že tento film tak vysoko ocenila. Promluvila tím z duše a ze srdce všech lidí, hodných toho pojmenování.

Podobně v ostrém útoku traduje myšlenku humanismu maďarský film „Pan profesor Hannibal“. Nejde v něm jen o historii malého profesůrka. Nejde v něm dokonce ani jen o historii začínajícího fašismu v horthyovském Maďarsku. Je to film nutící k zamyšlení nad tím, jak buržoasní demokracie degeneruje, jak sahá postupně k fašistickým metodám, když už její demokratické metody nestačí ve zkorumpovaném prostředí udržet „pořádek“. Jde tu o film nejvyšší aktuální, jehož přednost tkví mimo jiné v tom, že se nevyjadřuje v thesích, že nikde nemluví přímo o politických problémech, ale že je předvádí na životním příběhu člověka, jehož tato buržoasní mašina strhne bez jeho vůle do ozubených kol svého

Záběr z francouzského filmu režiséra Julese Dassina „Ten, který musí zemřít“, který byl u příležitosti X. MFF poctěn Cenou československé filmové kritiky

Sylvana Manganová a Yves Montand vytvořili hlavní role v italském filmu režiséra Glussepa de Santise „Lidé a vlci“ uvedeného v Karlových Varech mimo soutěž

stroje. Velká humanistická myšlenka, která závěrem z filmu plyne přes jeho tragický konec, je v tom, že film jasně ukazuje: nemůžeš stát mimo. Nikdo nemůže stát mimo.

O indickém vítězném filmu „Pod rouškou noci“ se už mnoho mluvilo i napsalo. Nejsem zrovna ctitelem symbolického vyjádření, kterého autoři filmu tak rádi a mnohdy málo stylově používají. Je ovšem jasné, že vůdčí myšlenka filmu je humanistická, že tu jde — i když jinými výrazovými prostředky — v celku o totéž, o čemuž jde ve „Výšce“, v „Novoroční oběti“, v „Panu profesoru Hannibalovi“, v „Lissy“...

Vedle těchto a ještě dalších hraných filmů se mi zdá, že myšlenku vítězného humanismu vyjádřil na příklad znamenitě i krátký reportážní snímek o letošním Prvním máji v Budapešti. Této reportáži nešlo o uplatnění uměleckých nároků. Její autoři se omezili jen na vybírání faktů, jak je život přinesl. Ale tím spíš tato reportáž vyjádřila myšlenku a povznášející fakt vítězství člověka. Ty statisíce obyvatel maďarského hlavního města v ulicích Budapešti, kde se před několika měsíci bojovalo za vítězství humanismu nebo za fašistický zvrát se zbraní v ruce, ty samy o sobě manifestovaly tak jasně vítězství života a lidskosti, že se ti až slzy vtlačily do očí. Hle, jakou působivost mají sama humanistická fakta.

A hned jiný dokument. Vietnamský kratičkový film „Boj proti suchu“. Řeknete, jak tohle patří do přehledu vyjádření myšlenky humanismu ve filmech festivalu? Ale patří. Kolik nápaditosti, kolik lidového genia v praxi tu sledujeme doslova v každíčkém záběru. A není už zase sama skutečnost, že vietnamský lid posílá do Karlových Var svůj film, není sama tato skutečnost povznášejícím vítězstvím humanismu, dokladem porážky imperialismu, kolonialismu, všech těch -ismů právě utlačujících a ponižujících člověka?

Ještě jiný film, opět krátký. Náš armádní „Seskok ze stratosféry“. Opět to je kratičkový záběr skutečné události. A opět tu jistě víc dojmá skutečnost sama než filmové zpracování, i když tentokrát je to zpracování velmi nápadité a důsledně do detailu promyšlené. Ale když se člověk dívá na toto vítězství tří parašutistů, když se dívá na to, jak dokázali ovládnout přírodu a její zákony, cítí hrdost. Cítí, že člověku není nic nemožného. A cítí se více člověkem než jindy, kdy na to při všedních starostech ani nemá čas myslit. Byl to krátký film, ale myslet na něj můžeme dlouho. Předstihl o mnoho ve vyjádření myšlenky oba naše hrané filmy, kterými jsme se soutěže zúčastnili.

Konečně se zmiňme v této první kategorii filmů, v nichž se nejlépe a neúspěšněji odra-

zila svrchovaná myšlenka humanismu, o italském filmu „Žena, o které se mluví“. I když tento film znamenal, že Itálii jediné připadla možnost promítnout v soutěži tři filmy, zatím co ostatní produkce měly nejvýš dva, přece po málo výrazném a spíše komerčním „Nejkrásnějším okamžiku“ a po bezideové a hloupé „Vzpomínce na Itálii“ znamenal tento největší film přínos humanistickému poslání festivalu. I když nedosahuje ani v tom výšky neorealistickejch děl, i když i v tom by jej pravděpodobně předstihl mimo soutěž uváděný de Santisův snímek „Lidé a vlci“, přece znamenal i tento film závažný hlas k určité dílčí otázce života lidí v kapitalismu. Jestliže jej italská kritika podceňuje, jak vyplynulo z mnoha rozhovorů, nedělají dobře. Zapomínají pro stromy vidět les. A kapitalistický les z tohoto snímku — přes některé diletantismy — přece jen vykukuje ve své pravé a dravé podobě.

Ani filmy, řekli bychom druhé kategorie, neznamenal však odklon od myšlenky humanismu. Do druhé kategorie je dávám proto, že v nich myšlenka humanismu nevyzněla tak jednoznačně jako v těch, o nichž byla právě řeč. Sem patří sovětský mimosoutěžní „Don Quijote“, mongolský první hraný film „Co nám překáží“ (uváděný na festivalu bohužel jediný bez překladových titulků!), dokument „Současné Mongolsko“, francouzské

A. G. ZARCHI (SSSR)

528

dokumentární filmy „Neděle v Peking“ a „Stroj a člověk“, japonská satira „Tajfun č. 13“. Sem patří konečně i film, který bych jinak jistě zařadil do první kategorie, jugoslávský snímek „Velcí a malí“, kdyby jeho autoři nezapomněli na ideovou náplň, oslnění poněkud příliš stylem napínavých filmů, kdyby nepřekročili někde mez únosnosti.

Konečně sem zařadíme i dánský film „Mladá hra“, za jeho upřímný pokus vypořádat se s potřebnou tematikou výchovy mládeže, poměru rodičů a dětí atd., i když zašli jeho autoři řešit tyto problémy především do měšťáckých „horních desíti tisíc“. Bylo by přehnané, chtít od měšťáckých dánských umělců, aby se dívali na problémy třídní. Udělali co mohli, postavili se k vážnému problému poctivě a upřímně, bez skreslování, bez zakrývání. To není na buržoasní film tak málo.

Předjeme nyní k další skupině filmů, které rovněž tradují humanistickou myšlenku, mnohdy velmi silně, ale jejichž účinnosti ubírá na síle některý umělecký nedostatek. Sem patří na příklad sovětský „Prolog“, dílo jistě důležité a humanisticky výrazné, nesmlouvavé. Ale umělecké nedostatky, vyznačující hlavně scény interiérové, oslabují celý film o vyznění, kterým by jinak působil. Podobná nehoda stihla rumunský film „Rozvrácená pevnost“, v námětu snad jeden z nejzajímavějších na festivalu. Francouzský přepis Millerovy divadelní hry „Carodějky ze Salemu“ utrpěl v Sartrově scénáři tím, že společenská působnost myšlenkové náplně filmu byla přenesena hlavně do soukromých problémů ústřední trojice. Podobně na uměleckých nedostatků už ve scénáři ztroskotat jinak námětově jistě zajímavý a humanisticky závažný film italský „Nejkrásnější okamžik“. Zrovna příkladem tu může být bulharsko-sovětský film „Před tváří světa“ o Dimitrovovi. Myšlenkově tu jde nesporně o jeden z nejsilnějších filmů festivalu. Ale zpracováním zůstal této náplni film mnoho dlužen. Tím se pak setřela i jeho humanistická působivost, ačkoli zase zdaleka ne tak, jak se o tom vyjadřovali někteří překritičtější kritikové.

Mezi tyto filmy, jejichž humanistická idea nevyšla vinou chyb ve zpracování, chyb uměleckých, musíme bohužel započítat i oba soutěžní filmy naše, jak slovenskou „Poslednou bosorku“, tak i „Svejka“.

Stejná nehoda, i když zaviněná jinými příčinami, především malou uměleckou praxí, postihla dobře myšlený film – paraguayský „Hřmění mezi listy“. Ovšem tady je třeba si uvědomit, že to je první paraguayský hraný film, aspoň první poslaný za hranice, zatím co naše kinematografie si jistě nemůže dělat nárok na nějaké omluvy z důvodu mála zkušeností.

Potom tu byly filmy, které jistě obsahovaly jakous takous humanistickou myšlenku, která se však mnohdy ztrácela pod náplavou jiných momentů. Sem počítám filmy jako brazilský „Obležený dům“, japonský „Muž ďábel“,

v Pekingu“ a
ra „Tajfun č.
erý bych jinak
, jugoslávský
ho autoři ne-
nění poněkud
dyby nepře-

film „Mla-
ypočítat se
y mládeže,
ž zašli jeho
devším do
“ Bylo by
kých uměl-
ně. Udělali
problému
bez zakry-
tak málo.
mů, které
myslenku,
osti ubírá
Sem patří
stě důle-
ilouavé.
i hlavně
vznění,
nehoda
evnost“,
šich na
ry diva-
utrpěl
působ-
nesena
střední
taticích
ě jisté
italský
ladem
„Před
vě tu
filmů
áplní
jeho
aleka
pře-

idea
umě-
sou-
inou

pří-
axi,
ský
a si
aný
co
elat
ku-

aly
erá
ch
ký
“

švédsko-argentinské „Jaro života“, argentin-
ský „Pět slepic a nebe“ a konečně feckou
„Lagunu tužeb“.

Kategorií pro sebe jsou filmy, které na myš-
lenku humanismu nahlížejí poněkud skresleně.
Na příklad západoněmecký film podle Tho-
mase Manna „Přiznání hochštaplera Felixe
Krulla“ se dostává na scestí tím, že z podvod-
níka vinou režie a hereckého výkonu oslnivého
Horsta Buchholze dělá hrdinu zrovna pomí-
lovánímhodného, zatím co bylo na místě pod-
trhnout autorovu ironii, jeho sarkasmus, který
se mohl odrazit i v onom podvodnickém
„happy-endu“.

Podobně španělská „Hrdost“ trpí přede-
vším sentimentální neujasněností záměru. To
se potom nemůže neodrazit v ideovém vyzně-
ní filmu, který jako by se humanisticky stavěl
jen za příslušníky t. zv. „lepší společnosti“,
zatím co příslušníky prostého lidu kreslí při
nejmenším zjednodušeně a schematicky.

Neujasněnost ideová stála rovněž u kolébky
celkem bezideového filmu „Tajfun nad Naga-
saki“ (Francie) a rozhodně už naplno u turis-
tického kýče italského „Vzpomínka na Itálii“.

Zcela úmyslně jsem ponechal mimo vše-
chny ostatní filmy polský snímek „Člověk na
kolejích“. Jeho humanismus, který někteří
kritikové vydávají málem za vzor i pro nás, mi
připadá sporný. Věřím, že film vznikl v dobré
vůli. Ale neprostou nestranností pohledu
stírá svou účinnost, totiž správnou účinnost.

Představitel hlavní dětské role N. Ivković v ju-
goslávském soutěžním filmu „Velcí a malí“

GEORGES SADOUL (Francie)

Haraší v něm ideová výzbroj objektivismu a
relativismu. Rozhodně jsem přesvědčen, že
není správné přijímat tento složitý a přitom
i jednoduchý film jako bůhvíjaký pokrok.
Rozhodně jsem přesvědčen, že není možné
přijímat jej bez výhrad, a bez závažných vý-
hrad. Jestliže chápu a vím, že nemožu žádat
od buržoasních umělců dánských stranický
pohled na problémy, které jejich film přesto
poctivě traduje, mám povinnost žádat tento
stranický pohled od socialistických umělců
polských. A v něm právě film „Člověk na ko-
lejích“ žalostně selhává. Na některých místech
se dostává vysloveně k maloměšťácky intelek-
tuálnímu pohledu na věci i na život. Svou
thesovitou pseudoodvahou, s níž bojuje za
člověka, zastírá právě příčiny nedostatků tím,
že nepodává celý obraz, a dostává se až do vod
kverulantství a pomlouvání. Proto nemohu
o něm mluvit jedním dechem s filmy jedno-
značně humanistickými.

Celkem tedy i z tohoto letního přehledu,
psaného ještě ve varu bezprostředních dojmů,
možno vidět, že ideovost festivalu byla vyso-
ká, že tedy nemají a neměli pravdu ti, kdo za-
slepeni vlastním provincialismem házeli
během festivalu flintu do žita nad zdánlivým
(jim se to zdálo) jeho neúspěchem. Úspěch
ideový, úspěch ve svrchované ideji humanis-
mu, zaznamenal náš jubilejní festival mimo
jakoukoli diskusi. A to je — spolu s ostatními
úspěchy, o nichž není v tomto přehledu řeč —
výsledek potěšitelný.